

ORTA ÇAĞ MACAR KRONİKLERİNDE HUN-MACAR AKRABALIĞI¹

THE HUN-HUNGARIAN (MAGYAR) RELATIONSHIP IN MEDIEVAL HUNGARIAN CHRONICLES

Ayşe ÖZ

Arş. Gör., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Hungaroloji Anabilim Dalı, ayo@ankara.edu.tr

Öz

Asya'dan Avrupa'ya intikal eden Macarların, tarih boyunca pek çok coğrafyada bulunduğu ve buralarda çeşitli kavimlerle etkileşim içerisinde oldukları bilinmektedir. Macarlar bir dönem Ural birliği içerisinde yaşamış, daha sonra Ugor birliğinden ayrılarak bağımsız bir hayat sürmeye başlamışlardır. Müstakil bir hayat sürmelerinin ardından Macarlar çeşitli kavimlerle etkileşim içerisinde bulunmuşlardır. Bu kavimler arasında Hunların da bulunup bulunmadığı bilimsel çalışmaların tartışma konusu olmuştur; zira Hunlar, Macar halkının bilincinde büyük ölçüde önemli bir yer tutmaktadır. Bu çalışmanın amacı, Hun-Macar akrabalığı düşüncesinin bilimsel yönlerini ortaya koymaktan çok, bu düşüncenin Macar efsane ve kroniklerine nasıl yansıtıldığını göstermektir. Bu çerçevede Orta Çağ Macar kronikleri hakkında bilgi verilecek, kroniklerde işlenen Hun-Macar akrabalığına dair görüşler yansıtılmaya, ayrıca Macar ortak bilincinde yaşayan Hun-Macar efsaneleri de sözü edilen bu kronikler doğrultusunda aktarılmaya çalışılacaktır. Ancak gerek kültürel gerekse tarihsel açıdan Macarlar açısından büyük önem arz eden kroniklerin sayısının fazlalığı göz önüne alındığında, çalışmamızda bir kısıtlamaya gidilerek Macar kültür tarihinin temel kroniklerinden olan ve aynı zamanda bundan sonraki diğer kroniklere de temel oluşturan Anonymus'un ve Simon Kézai'nin kronikleri esas alınacaktır. Hun-Macar akrabalığı ve bununla ilgili efsaneler bu kroniktekiyle sınırlanacaktır.

Abstract

It is known that the Hungarians, who were transferred from Asia to Europe, have been in many geographical regions throughout history and interacted with various tribes there. The Hungarians lived in a Ural unit for a while, then they left the Ugor community and started to live independently. Following an independent life, Hungarians interacted with various tribes. Huns are also thought to be among the tribes with which the Hungarians interacted, and we see that this relationship has an important place in the Hungarian consciousness as much as it is reflected in scientific studies. The aim of this work is not to explain the idea of the Hun-Hungarian relationship scientifically but try to show how this thought is reflected in Hungarian legends and chronicles. In line with this, this work will give information about Medieval Hungarian Chronicles, examine the opinions about the Hun-Hungarian relationships in the chronicles, and in the light of these chronicles convey the Hun-Hungarian legends living in the collective consciousness of Hungarians. i. However, when the abundant number of chronicles which are of great importance for Hungarians is taken into consideration, we have narrowed down the scope by looking into the chronicles by Anonymus and Simon Kézai, chronicles which are the fundamental chronicles of Hungarian cultural history and which also have formed the basis for other chronicles to follow. The Hun-Hungarian relationship and its legends will be limited to how they are represented in these chronicles.

Makale Bilgisi

Gönderildiği tarih: 1 Aralık 2017
Kabul edildiği tarih: 11 Aralık 2017
Yayınlanma tarihi: 27 Aralık 2017

Article Info

Date submitted: 1 December 2017
Date accepted: 11 December 2017
Date published: 27 December 2017

Anahtar sözcükler

Anonymus; Simon Kézai; Kronik;
Hun; Macar

Keywords

Anonymus; Simon Kézai; Chronicles;
Hun; Hungarian

DOI: 10.1501/Dtcfder_0000001573

Macarların kökeni meselesi, Orta Çağ'dan başlayarak bugüne değin Macar tarihinin en esaslı tartışma konularından biri olmuştur. Macarlar erken dönem yabancı kaynaklarda "Türk"² adıyla veya başka Türk kavimlerinin adlarıyla anılmış,

¹ Bu makale, 18-20 Mayıs 2017 tarihleri arasında Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi tarafından düzenlenen "II. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu"nda sunulan bildirinin genişletilmiş versiyonudur.

² Bu adlandırma esasen Macarların siyasi olarak Göktürk kökenli Hazarlara tabi olduğunu göstermektedir (Vásáry 228-229).

bazı Bizans ve Latin kaynaklarında Hunlarla özdeşleştirilmişlerdir.² Hun-Macar akrabalığı düşüncesi³ 11. yüzyıl dolaylarında Macar kaynaklarında da yoğun bir biçimde işlenmiş ve bu dönemden itibaren Hun-Macar akrabalığı ve Hun-Macar ilişkileri tasvir edilmeye başlanmıştır.

Hun-Macar akrabalığı ile ilgili düşüncelerin yansıtıldığı Macar kaynaklarının başında Latince yazılmış efsaneler, gestalar ve kronikler gelmektedir. Macaristan'da kronikler ilk tarihsel kayıt olan ve Orta Çağ tarih yazıcılığının başlangıcı olarak kabul gören yıllıkların (*annales*) ardından ortaya çıkmıştır. Kilisenin, devletin, özellikle hanedanın varlığını tarihsel açıdan açıklayabilmek, Árpád Hanedanı'nın egemenliğini ve meşruiyetini doğrulamak, yeni devlet düzeninin güçlendirilmesine ve Hristiyanlığın yayılmasına hizmet etmek amacıyla tarihsel öneme sahip eserlerin yazımına ihtiyaç duyulmuş, bu amaçla kronikler ve gestalar kaleme alınmıştır. Ayrıca kronikler daha ziyade bir kavmin ya da ülkenin bütün geçmişini kronolojik olarak ele alırken, gestalar ise nispeten kroniklere göre daha dar çerçevelidir. Başka bir ifadeyle gestalar belirli bir olayın, bir dönemin ya da seçkin hükümdarların egemenlikleri süresinde yaptıkları işleri anlatan monografik özelliğe sahip eserlerdir (Klaniczay 55).

² Macar Dilbilimci József Thüry, Hun-Macar akrabalığı meselesinde 6. ve 7. yüzyıl Bizans yazarlarının önemli bir yer teşkil ettiğini belirtmiştir. Thüry'e göre, Bizanslılar 457 yılından itibaren elçiler vasıtasıyla Macarları şahsen tanımışlar, hatta bir dönem Macarların atalarıyla yakın bir ilişki içerisinde olmuşlardır. Aynı şekilde Hunların Avrupa tarihinde rol oynamaya başladıkları dönemlerde Avrupa Hunlarıyla da yoğun bir ilişki içerisindeydiler. Maeotis, yani Azak Denizi civarında yaşayan Hunların kralı Gordas Yunanlıların müttefiki olmuş ve Bizans topraklarında Hristiyan dinini kabul etmişti. Maeotis yakınlarında, Bosporus şehrinde Hunlar ve Yunanlılar arasında ticari faaliyet de söz konusuydu. Bulgarların hükümdarı Kubrat'ın da Yunan İmparatoru Heraklius'un müttefiki olduğu bilinmektedir (Thüry 679-680).

³ Macar kadim tarihini anlatan temel kaynakların büyük bir bölümünde Macar bilincindeki ve tarihindeki "Hun geleneği"nin, Macarların Kuban bölgesinde buldukları dönemde edinildiği aktarılmaktadır. Bu çalışmalarda, Hun-Macar akrabalığı düşüncesinin kökleri Macarların Kuban bölgesinde ilişkide buldukları çeşitli kavimlerle, bilhassa Onogur-Bulgarlarıyla olan siyasi ilişkilerine dayandırılmıştır. Bununla birlikte Macarların Hun kökeni bilincinin yabancı kaynaklardan edinilmediği, bu geleneğin daha ziyade yurt tutan Macar kavmi tarafından, başka bir ifadeyle Fin-Ugor unsurlarıyla beraber yurt tutuş döneminde tam bir etnik ve dil birliği içerisinde eriyen Bulgar boylarıyla birlikte getirildiği, ilk olarak Árpád boyları tarafından doğudan getirildikleri ortaya konulmuştur (Hóman 57-65; Németh 169; Papp 117). Öte yandan Macarların Hun bilinci ile ilgili nispeten yeni görüşlerde, bu akrabalık düşüncesinin Batılı yazarların fikri olduğu, başka bir deyişle Macarların "İskit (*szkíta*)" kökenine dair teorinin Batı'da meydana geldiği, bu bilincin daha sonra Macarlar tarafından benimsendiği ileri sürülmüştür (Szűcs 116; Vásáry 50-51; 93-94). Macarların Hunlardan ve İskitlerden geldiğine dair inancın kökeninin esasında Herodot'a kadar gittiği dile getirilmiştir (Doğan 6-7).

Macar bilgin ve siyasetçi Bálint Hóman tarafından I. László'nun (1046-1095) hükümdarlığının sonuna tarihlenen ve Hun ve Macar kavminin aynı kökenden geldiğini iddia eden ilk Macar kroniği *Gesta Ungarorum*, yani Macarların Gestası'dır⁴. 11. yüzyılda ortaya çıktığı düşünülen bu tarihsel eser Macarların en eski dönemlerine yer vermiş ve yurt tutuşu⁵ anlatmıştır. Ancak bununla birlikte 1000 yılında Macarların Hristiyanlığı kabulünden önceki dönemlerine, yani "pagan" döneminde yaşanan gelişmelere sessiz kalmış, sadece Árpád Hanedanı'na ve hanedanın tarihine yer vermiştir (Klaniczay 81). Kroniğin orijinalinin bulunmadığı, ancak Anonymus, Üstad Ákos, Simon Kézai gibi dönemin kronik yazarlarının adı geçen eserden faydalandıkları bilinmektedir (Deér 251; "A magyarok története (Gesta Ungarorum)" 129).

Gesta Ungarorum adlı bu ana kroniğe, zamansal açıdan ve içerik bakımından en yakın duran kronik *Anonymus* adıyla anılan yazara aittir (Deér 252). Kronik yazarı eserin başında kendisini *P. dictus magister* (Üstad P. diye isimlendirilen) olarak adlandırmış, bundan dolayı bu sıfatla anılmıştır. Yazar, "Kral Béla'nın kâtibi olduğunu söylemesine karşın uzun süren tartışmaların sonucunda Kral III. Béla'nın (1172-1196) kâtibi olduğu anlaşılmış, ancak P. magister (Üstad P.) kısaltmasının kime işaret ettiği konusunda henüz kesin bir fikir birliğine varılamamıştır (Béla király jegyzője 133).

Anonymus, 1200'lü yıllarda yazıldığı tahmin edilen *Gesta Hungarorum* (Macarların Eylemleri) adlı eserinde Macarların kökenini, bugünkü yurtlarına gelişlerini anlatmış, bunun yanı sıra bir anlamda "Macaristan krallarının ve soylularının şeceresini" vermiştir (Deér 252). Anonymus "çok soylu Macar ulusunun", kahramanlıkla dolu geçmişleri hakkında "köylülerin yanlış masallarından ve ozanların laf kalabalığıyla dolu şarkılarından" bilgi sahibi oldukları düşüncesini tasvip etmemiş; Macarların kadim geçmişi hakkında sadece "aristokratlara" layık ve gerçeğe uygun olanların tarihsel eser olarak nitelenebileceğini belirtmiştir (Klaniczay 81; Szűcs 114) Ancak bütün bu söylemlerine karşın eserini oluştururken hayali bazı karakterler ve yer isimleri ürettiği görülmektedir.

⁴ *Gerere* (yapmak) fiilinden türeyen *Gesta* sözcüğü fiiliyat, yani gerçekleştirilen işler anlamına gelmektedir (Lewis 351).

⁵ Kadim bir tarihe sahip olan Macarlar, bugünkü yurtlarına 895-896 tarihlerinde gelmiş ve bu hadise Macar tarihinde *honfoglalás* (yurt tutuş) adıyla anılmıştır.

Eserde aktarılan verilerin romansı bir anlatıyla sunulması kronikte öne çıkan özelliklerin başında gelmektedir. Anlatı niteliğine sahip bu edebi türün pragmatik tarih anlayışı temel alınarak yazılmamış olması sebebiyle eserin güvenilirliği sorgulanmış, hatta bilimsel açıdan güvenilir bir kaynak olmadığı düşünülmüştür (Györffy 12-13). Bütün bunlara karşın kronik, Macarların erken dönem tarihleri hakkında bilgi vermesi bakımından yine de azımsanmayacak bir öneme sahiptir.

Kronikte Macarların nihai yurtları olan Karpatlar Havzası'na yerleşmelerinden önce kullandıkları göç yolları ve hangi koşullarda yurt tuttukları anlatılırken Hun-Macar akrabalığı ve ilişkileri de tasvir edilmiştir. Esere göre, Macarların kadim yurdu, *Dentümogyer* olarak adlandırılan İskitya'dır ve Macarlar bugünkü topraklarına buradan göç etmişlerdir. Burada yaşayanlara da *dentümogyer* denilmektedir. Eserde, Hun İmparatoru Attila ile Macarların ilk hükümdarı Álmos'un babası Ügyek'in, İskitya'nın ilk kralı Yafes'in oğlu Magog'un (Mecüc) soyundan neşet ettiği, dolayısıyla Hunların ve Macarların ortak atadan geldikleri bildirilmiştir (Anonymus 10-11).

Anonymus, eserinde yer verdiği efsanelerle de Hun-Macar akrabalığını pekiştirmektedir. Eserde, 11. yüzyıldaki ana kroniğe bağlı kalarak Árpád Hanedanı'nın⁶ *Turul* şeceresine yer vermiş, bunu Emese'nin rüyasıyla birlikte aktarmıştır (Klaniczay 81). Macarların türeyişini anlatan *Turul* efsanesi şöyledir (Anonymus 12):

İsa'nın doğumunun sekiz yüz on dokuzuncu yılında, daha önce de belirttiğimiz gibi uzun bir zamanın ardından Kral Magog'un soyundan gelen Ügyek İskitya'nın en seçkin hükümdarı oldu. Dentümogyer'de hükümdar Önedbelia'nın Emese isimli kızıyla evlenmiş ve ondan Álmos isminde bir oğlu olmuştu. Ne var ki kutsal ve mucizevi bir olay sonucunda ona Álmos ismini vermişlerdi. Zira hamile olan annesi rüyasında tuğrul kuşu şeklinde semavi bir görüntü görmüştü. Bu

⁶ Bizans İmparatoru Konstantinos Porphyrogennetos (913-959) *De Administrando Imperio* adlı eserinin 38. bölümünde tarihsel arka planı ile birlikte Árpád Hanedanı'nı açıklamaktadır. Buna göre, Macarların bir kısmı Peçeneklerden aldığı yenilgi sonucunda voyvodaları Levedi ile birlikte Etelköz adlı bölgeye yerleşirler. Kısa bir müddet sonra Hazar kağanı, Levedi'yi Macarların ilk hükümdarı tayin etmek üzere sarayına çağırır, ancak Levedi hükümdar olarak Álmos'un yahut oğlu Árpád'ın daha uygun olduğunu belirterek bu unvanı istemez. Bunun üzerine Macarların hükümdarlık makamında görmek istedikleri Árpád, Hazar adet ve töresi gereğince kalkan üzerinde kaldırılarak hükümdar tayin edilir (Bíborbanszületett Konstantin 118-119). Her ne kadar Konstantinos'un eserinde aktarılanlara göre Levedi'den sonra Árpád'ın hükümdar olduğu bildirilse de, efsanelerde (*turul efsanesi*) ve kroniklerde yer alan bilgiler Árpád'dan önce Álmos'un hükümdar olması gerektiği yönündedir (akt. Kristó 133). Turul soyundan gelen hanedan hükümdarlarının 9. yüzyılda başlayan Macar boy birliği ve ardından Macar krallığı üzerindeki egemenlikleri 1301 yılına, yani Árpád hanedanının son kralı olan III. András'ın ölümüne kadar devam etmiştir (Çoban 663-664; Engel 88, 96).

görüntü onun üzerine uçarak onu hamile bırakmış ve rahminden kaynak doğacağı, soyundan daha sonra ulvi kralların geleceği, ancak bu kralların kendi topraklarında çoğalamayacağı haberini vermişti (...)

Eserde ayrıca *Álmos* adı, sözü edilen efsaneye dayandırılarak açıklanmıştır. Bu adın Macarca *álm* (rüya) sözcüğünden türediği ve onun doğumunun rüya aracılığıyla önceden gerçekleşeceği bildirildiğinden, *Álmos* adının verildiği aktarılmıştır (Anonymus 12). Anonymus, bu adın Macarca *álm* sözcüğünden türediğini önermiş olsa da bu adın Türkçe etimolojik çalışmaları da yapılmış, bu doğrultuda *Álmos* adının Türkçe *al-* fiilinin *-mīš* isim fiil ekiyle genişletilmiş biçimi (*Almīš*) olduğu düşünülmüştür (Kristó 136).

Söz konusu bu efsane aracılığıyla ilgili kronikte Hun-Macar akrabalığı bilinci bir kez daha sunulmuş ve bu efsanede Atilla ile ortak atadan geldikleri, yani Macarların Atilla'nın varisi olarak Macaristan'ı ele geçirdikleri de anlatılmak istenmiştir. Efsanenin merkezinde yer alan tuğrul kuşu motifiyle de bu düşünceler güçlendirilmek istenmiştir. Zira çeşitli kuş motiflerine Türk kültüründe de rastlamaktayız. Buna göre, Türk soyundan gelen Bulgar Hanları sembol olarak ellerinde doğan tutarlar. Aynı şekilde Peçenek Türklerine ait eserler üzerinde de ellerinde doğan tutan atlılar bulunur. Keza Atilla'nın hükümdarlık arması olan kalkanının üzerinde de bir doğan resminin bulunduğu, Macarların bu sembolün başına bir taç ilâştirerek bu geleneği sürdürdükleri dile getirilmiştir (Çoban 666-671; Ögel 127-128).

Anonymus, eserinin başka bir kısmında da Hun-Macar akrabalık düşüncesini destekleyici nitelikte bir bilgi sunmuş ve burada İskitya toprağından çekilen Macar kavminin "Hungárus" olarak adlandırılmasının nedenine yer vererek Hun-Macar akrabalığını temellendirmek istemiştir. Ona göre, "(...)Yedi hükümdar Slavları yenerek Pannonia toprağına gittikten ve orada uzun süre yaşadıktan sonra onları Ung kalesinden Hungárus'lar olarak adlandırmışlardır. Bu nedenle çevredeki bütün halk Ügyek'in oğlu Álmos'u Hungvár hükümdarı, askerlerini ise Hungvár'ular diye adlandırmışlardır (...)" (Anonymus 12).

Görüldüğü üzere Anonymus pek çok dilde zikredilen Macar adını *Hungvár* (Hung kalesi) ile özdeşleştirmeye çalışmıştır. Bilimsel bir gerçekliği bulunmasa da, Anonymus eserinde bu yer adlarını kullanarak anlattığı hususların daha gerçekçi görünmesini sağlamak istemiş olabilir. Öte yandan yabancılar tarafından Macarlar

için kullanılan *Ungarus, Hungarian, Hongrois, Ungar, Venger* isimlerinin *Onogur*⁷ adından türetildiği düşüncesi alan uzmanları tarafından kabul edilmiştir.

Hun-Macar akrabalığına dikkat çeken Anonymus eserinde, kökeni ile ilgili bilimsel tartışmaların devam ettiği Sekellere de yer vermiştir. Anonymus, Macarların Pannonia toprağını ele geçirmek için bölgenin hâkimi olan Bihar hükümdarı Mén-Marót ile savaştıkları esnada Sekellerin adını zikretmiş ve Sekellerle ilgili şunları nakletmiştir (Anonymus 43):

(...) Birkaç gün sonra hükümdar Árpád ve soyluları ortak bir kararla Bihar hükümdarı Mén-Marót'a karşı bir ordu gönderdiler. Bu ordunun komutanları ve yöneticileri Ösbö ve Velek oldu. Adadan hareket ettiler ve (...) Kórógy nehri kıyısında ordugâh kurdular. Daha önceleri Kral Atilla'nın halkı olan Sekeller, Ösbö'nün namını öğrendiler ve barış amacıyla huzuruna geldiler; gönüllü olarak oğullarını çeşitli hediyelerle ona rehine verdiler. Ösbö'nün ordusunun ilk saffında Mén-Marót'a karşı savaştılar (...).

Anonymus, Árpád'ın ordularının Bihar kalesine doğru harekete geçip savaştıkları esnada da Sekellerin adını anmıştır. Burada Sekellerin ve Macarların birçok insanı okla vurduğunu ve on iki gün süren savaşta Ösbö'nün askerleri arasından yirmi Macar'ın ve on beş Sekel'in öldüğü anlatılmıştır (Anonymus 43-44). Burada dikkat çeken husus, Anonymus'un Sekel ve Macar adını ayrı ayrı anmasıdır. Anonymus, Sekellerin ve Macarların aynı kökene sahip olduğunu düşünmesine karşın her iki etnik unsuru farklı adlarla kategorize ederek o dönemde de Sekellerin kendine has bir adlandırılmaları olduğunu vurgulamak istemiş olabilir.

Diğer bir Macar kroniği, Kral IV. (Kuman) László'nun (1272-1290) saray rahibi olan Simon Kézai'ye aittir. Kézai'nin, 1283 dolaylarında kaleme aldığı *Gesta Hungarorum* adlı çalışmasının siyasi bir temayülle yazıldığı düşünülmüş; bu bağlamda bu kroniğin, oligarşik düzeninin hâkim olduğu bir dönemde hükümdarların, soyluların ve hanedanın itibarını yükseltmek ve tarihsel haklarını ortaya koymak amacıyla kaleme alındığı dile getirilmiştir. Ayrıca kronik yazarının, yabancı tarih yazarlarının Macarlar aleyhindeki iddialarını çürütmek istediği de

⁷ Vásáry, Onogur kavim adının Türk boy isimlerinde görülen renk ve sayı isimleri esas alınarak oluşturulduğunu belirtmekte ve bu kelimenin "On Ogur" anlamına geldiğini ifade etmektedir. Dolayısıyla *Onogur* kavim isminde *Ogur* kelimesinin görülmesi gerektiğinin üzerinde durmaktadır. Ayrıca *Ogur*, *Onogur* ve *Bulgar* kelimelerinin eşdeğer terimler olarak kullanılabileceğini de dile getirmektedir (Vásáry 196-199).

belirtilmiştir (Klaniczay 85). Kézai, bu düşüncelerden hareketle Macar tarihini Hun tarihiyle de birleştirerek ve Anonymus'ta işlenen Hun-Macar akrabalığı geleneğini Hun tarihinin anlatıldığı kısımda geliştirerek sunmuştur (Kézai, *A magyarok története* 182; Kézai, *A magyarok cselekedeteiről* 89 vd.). Yabancı tarih yazarlarının düşmanca tutumuna karşı, Macarların Hunlardan türedikleri düşüncesini ön plana çıkararak köklerini Asya'ya dayandırması milli duyguların ilk tohumlarının esasen bu dönemde atıldığı bir göstergesi olarak yorumlanmıştır (Klaniczay 85, 87).

Hun tarihini ele aldığı ilk kısımda Anonymus'un yanı sıra Got tarih yazarı Jordanes'in 6. yüzyıldaki tarihsel eserinden, Viterbolu Gottfried'in *Speculum* (Ayna) adlı çalışmasından, Venedik rivayetlerinden, eski bir Venedik kroniğinden ve *Nibelungen* efsanesinden de yararlanmış, bu kaynaklardan edindiği verileri Macar tarihiyle genişletmiştir. "Hun tarihi" olarak da adlandırılabilir bu bölümde Jordanes de dâhil olmak üzere Macarları "aşağılayıcı bir eğilimle" Hun olarak adlandıran batılı bazı tarih yazarlarının ithamlarının yanlışlığını göstermek istemiştir (Klaniczay 85-86).

Kézai, eserin Hun tarihinden söz eden ilk ana bölümünde Hunların tarihsel kökenlerinden başlayarak Atilla'nın ölümüne ve Hun İmparatorluğu'nun yıkılışına kadar olan dönemi anlatmış; Hun tarihini kurgusal biçimde Macar tarihiyle ilişkilendirmeye ve efsaneler aracılığıyla Hun-Macar akrabalığını pekiştirmeye gayret etmiştir (Kézai, *A magyarok története* 182-184):

Tufanın toprağa düşmesi neticesinde Nuh ve üç oğlu dışında bütün insanlar yok olur, tufanın ardından Sem, Kam ve Yafet'ten 72 boy türer: Sem'den yirmi iki, Kam'dan otuz üç, Yafet'ten on yedi (...) Tufanın ardından Yafet'in soyundan gelen Thanaus'un oğlu Nemrut (Ménrót) adlı bir dev, tufanın tekrar gerçekleşme olasılığına karşı akrabalarıyla birlikte bir kule inşa etmeye başlar. Ancak insanoğlunun karşı koyamadığı Tanrı'nın isteği doğrultusunda kuleyi kuramazlar, çünkü Tanrı kuleyi inşa edenlerin dillerini değiştirmiş ve akrabalar bile birbirlerini anlayamamıştır. Sonunda dünyanın çeşitli bölgelerine dağılmışlardır (...) Nemrut'un kendisi de o dönemde Pers olarak adlandırılan Euilath toprağına gider. Orada Eneth adlı bir kızla evlenir ve ondan iki erkek çocuğı olur. Birine Hunor, diğerine Magyar adını verirler. Onlardan Hunlar ve Macarlar türer. Ancak söylenildiğine göre Nemrut'un Eneth dışında başka eşi de bulunur ve ondan da pek çok oğlu ve kızı olmuştur. Bu oğulları ve onun halefleri Pers topraklarında yaşamışlardır (...) Nemrut'un ilk oğulları olan

Hunor ve Magyar ise babalarından ayrılarak ayrı bir çadırda yaşamıştır (...) Bir gün ava çıktıklarında, bozkırda karşlarına aniden bir geyik çıkar ve onlar geyiği kovalamaya başlarlar. Ancak geyik Maeotis [Azak Denizi] bataklıklarına kadar kaçır. Çok uzun bir süre aramalarına karşın geyiğin izine rastlayamazlar. Geyiği ararken sözü edilen bataklığı bir baştan bir başa gezdikten sonra (...) babalarına geri dönerler ve babalarından Maeotis'teki bataklıklar arasında yaşamak için izin isterler. Maeotis bölgesi Pers topraklarıyla sınırdır. Dar bir nehir geçidi hariç her taraftan denizle çevrilidir. Akarsuyu yoktur; ancak otu, ağacı, kuşları, balıkları ve av hayvanları boldur. Oraya ulaşmak ve oradan çıkmak çok zordur. Hunor ve Magyar Maeotis bataklıkları arasına yerleştikten sonra beş yıl kadar oradan bir yere hareket etmemişlerdir. Altıncı yıl yola koyulmuş ve bozkırda aniden Belar'ın oğullarının eşlerine ve çocuklarına rastlamışlardır. Onlar eşleri olmadan bozkırda kalıyorlarmış. Onları da alarak dörtlüye Maeotis bataklıklarına gitmişlerdir. Çocuklar arasından tesadüfen Alan hükümdarı Dula'nın iki kızını da almışlardır. Bunların birini Hunor, diğerini Magyar eş olarak almış ve Hunların hepsi bu kadınlardan türemiştir.

Simon Kézai'nin kroniğinde yer alan Belar'ın oğullarının eşlerinin Hunor ve Magyar kardeşler tarafından kaçırılma efsanesi Onogurlar ve Macarlar arasındaki kadim ilişkilerin bir yansıması olarak da yorumlanabilir. Halasi, Kafkasya bölgesindeki Macar-Hun (bununla birlikte Onogur-Hun) ilişkisini, Bulgar isiminin bir varyantı olan Macar geleneğindeki Belar isminin doğruladığını; Macarların, kendilerini Hun olarak adlandıran kavimle siyasi birlik içinde yaşadığını ve bu birliğin yönetici tabakasında Hun köken bilincinin yaşadığını bildirmiştir. Halasi ayrıca yine bu efsanede, Alan hükümdarı Dula'nın kızlarının kaçırılması olayıyla Alan-Macar ilişkilerine, başka bir deyişle Macarların İran kavimleriyle olan ilişkilerine de gönderme yapıldığını aktarmaktadır (Halasi 76, 78).

Kristó da bu efsanesinin Macarların kökenine ve etnogenezine bir açıklama getirdiğini düşünmüş, bu efsaneyi farklı bir yaklaşımla açıklamıştır. Kristó'ya göre, Macarlar baba tarafından kardeş olan Hunor ve Magyar'dan tüerler. Daha geniş bir anlatımla Hunor ve Magyar'ın Başkırdistan'dan güneye göç ettiğini, çoğunlukla Fin-Ugor dilli Macarların ve Hazar İmparatorluğundan ayrılan Türk dilli Onogur kalıntılarının birlikteliğinden meydana geldiklerini; bunların Meotis bölgesinde, yani Don'un batısında bulduklarını bildirmiştir. Kristó, Macarların anne tarafından ise

Meotis bölgesinde bulunan ve Saltovo Mayaki kültürünün taşıyıcıları olan Bulgarlardan ve Alanlardan neşet ettiklerini düşünür (Kristó 77).

Kézai, kronik çalışmasında yer verdiği tarihsel olay anlatımıyla da Hun-Macar-Sekel ortak kökenine dikkat çekmiş, bu anlatım vesilesiyle Sekellerin bugünkü Hun bilincinin dayanağını da sunmuştur bizlere (Kézai, *A magyarok története* 186-187):

Atilla'nın ölüm haberi üzerine bütün dünya şaşkına dönmüş, düşmanları üzülünler mi, sevinsinler mi bilememişlerdi. Çünkü çok fazla sayıda oğlunun olması onları korkutmuştu. Nitekim onun ardından herhangi bir oğlunun hükmedeceğini düşünmüşler, ancak Verona'lı Detre ve Alman hükümdarların kurnazlıkları üzerine Hunlar dağılmıştır. Hunların bir kısmı Kral Atilla'nın Yunan İmparatoru Honorius'un kızından olan oğlunu, diğer kısım ise Alman prensesi Krimhild'den olan oğlu Aladar'ı hükümdar olarak görmüştür. Böylece bir kısmı Csaba'ya, yabancı uyruklular ise Aladar'a katılmış, bu nedenle her ikisi de hüküm sürmeye başlamıştı. O dönemde (...) ikisi arasında bir savaş patlak vermiş ve meydana gelen ilk savaşta Aladar yenilmişti. Skambria'da on beş gün kadar süren ikinci savaşta ise Csaba'nın ordusu öylesine büyük bir yenilgiye uğramış ki Atilla'nın oğullarından ve Hunlardan çok az kişi hayatta kalabilmişti. Hunlar bu savaşı bugüne kadar Krimhilda Savaşı adıyla anarlar (...) Csaba on beş bin Hun ile büyük babası Honorius'un yanına, Yunanistan'a kaçmış (...) oradan da İskitya'ya geri gitmiştir (...) Hunlardan geriye Krimhilda savaşından kaçarak kurtulan üç bin kişi kalmıştı. Bunlar batılı kavimlerden korkarak Árpád zamanına kadar Csigla ovasında kaldılar. Orada kendilerini Hun değil Sekel olarak adlandırmışlardır. Nitekim Hunların kalıntısı olan bu Sekeller Macarların ikinci kez Pannonia'ya geldikleri haberini aldıklarında, Rusya'nın sınırına onların huzuruna çıkmışlar ve birlikte Pannonia'yı ele geçirdikten sonra, ondan bir kısım pay almışlardır. Ancak Pannonia ovasında değil, Ulahlarla (Eflaklarla) birlikte sınır dağlar arasında yerlerini almışlardır. Bu nedenle söylenildiği gibi Eflaklarla karışarak onların harflerini kullanmışlardır.

Sonuç itibarıyla, bilimsel açıdan kesin sonuçlar vermemesine karşın yine de ilgili kronikler Macar hafızasındaki o döneme ait kültürel birikimi ve düşünce yapısını göstermesi bakımından büyük öneme sahiptir. Söz konusu bu kronikler aynı zamanda Macar milli tarihinin şekillenmesinde temel alınan unsurların gösterilmesi bakımından da önemlidir. Ayrıca bu kronikler bir ölçüde Macar resmi tarih yazımının

başlangıç ürünleri olarak da değerlendirilebilirler. O dönemin şartları doğrultusunda şekillenen ve ileriye taşınmak istenilen Macar tarih bilincinin o dönem hangi temellere oturtulmaya çalışıldığı hakkında da ipuçları sunmaktadır. Bu kroniklerde Hun-Macar akrabalığı, başka bir deyişle Macarların kökenlerini Hunlara dayandırması düşüncesi gerek tarihsel olay anlatımıyla gerekse efsaneler aracılığıyla işlenmiştir. Bu vesileyle kronikler temelinde oluşturulmaya çalışılan tarih bilincinde Macarların Hristiyanlığı benimsenmelerine karşın Asya ile bağları koparılmamakta ve Macarların “Asya’lı” ve aynı zamanda “Hristiyan” oldukları düşüncesi üzerinde durulmaktadır. Bu bakımdan bir ölçüde efsanelerin her birinde Asya’ya yapılan vurgu aslında kroniklerin göstermek istediği güçlü geçmişi, Hristiyanlık vurgusu ise Macarların yeni yurtlarındaki, Orta Avrupa’daki gelecekleriyle ilgili o dönem kronikler aracılığıyla temellendirilen bakış açısını sergilemektedir.

KAYNAKÇA:

- “A magyarok története (Gesta Ungarorum).” Çev. György Györffy. *A magyarok elődeiről és a honfoglalásról*. Ed. György Györffy. Budapest: Gondolat, 1986. 129-132.
- Anonymus. *A magyarok cselekedetei*. Çev. László Veszprémy. Budapest: Osiris, 2004.
- Béla király jegyzője. “A magyarok cselekedeteiről.” Çev. Dezső Pais. *A magyarok elődeiről és a honfoglalásról*. Ed. György Györffy. Budapest: Gondolat, 1986. 133-181.
- Bíborbanszületett Konstantin. “A birodalom kormányzása.” Çev. Gyula Moravcsik. *A magyarok elődeiről és a honfoglalásról*. Ed. György Györffy. Budapest: Gondolat, 1986. 133-181.
- Çoban, Erdal. “Macarların “Turul” Efsanesinde Türk Kültürünün İzleri.” 6. *Uluslararası Türk Kültürü Kongresi Bildirileri II* (2009): 663-674.
- Deér, József. “A középkori magyar források”, *A magyarság őstörténete*. Ed. Lajos Ligeti. Budapest: A Budapesti Magyar Kir. Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészeti Karának Magyarság Tudományi Intézete és Franklin Társulat, 1943. 251-255.
- Doğan, İsmail. “Macar Ulusal Kimliğinin Oluşumunda Türk Etkisi.” *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*. 47/2 (2007): 1-12.
- Engel, Pál. *Szent István birodalma-A középkori Magyarorszag története*. Budapest: História- MTA Történettudományi Intézete, 2001.
- Györffy, György. *A magyarság keleti elemei*. Budapest: Gondolat, 1990.
- Halasi, Kun. “A magyarság kaukázusi története.” *A magyarság őstörténete*. Ed. Lajos

- Ligeti, Budapest: A Budapesti Magyar Kir. Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészeti Karának Magyarság Tudományi Intézete és Franklin Társulat, 1943. 71-99.
- Hóman, Bálint. *A magyar hún-hagyomány és hún-monda*. Máriabesnyő-Gödöllő: Attraktor, 2010.
- Kézai, Simon. *A magyarok cselekedetei*. Çev. János Bollók. Budapest: Osiris, 2004.
- . "A magyarok története." Çev. György Györffy. *A magyarok elődeiről és a honfoglalásról*. Ed. György Györffy. Budapest: Gondolat, 1986.182-194.
- Klanczay, Tibor. *A magyar irodalom története 1600-ig- I. kötet*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1964.
- Kristó, Gyula. *Levedi törzszövetségétől Szent István államáig*. Budapest: Magvető, 1980.
- Lewis, Charlton Thomas. *An Elementary Latin Dictionary*. Oxford, 1991.
- Németh, Gyula. "Húnok, bolgárok, magyarok." *Budapesti Szemle* 195/563 (1924): 167-178.
- Ögel, Bahaeddin. *Türk Mitolojisi II. Cilt. 4. baskı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2010.
- Papp, István. "A magyarság és törökség ősi kapcsolatai". *Budapesti Szemle* 226/656 (1932):115-125.
- Szűcs, Jenő. *A magyar nemzeti tudat kialakulása*. Budapest: Balassi Kiadó-JATE Osiris, 1997.
- Thúry, József. "A magyarok eredete, őshazája és vándorlásai-I. közlemény". *Századok* XXX évf. (1896): 677-692.
- Vásáry, István. *Eski İç Asya'nın Tarihi*. Çev. İsmail Doğan. Budapest: Ötüken, 2003.